

TÜRK KÜLTÜRÜNDE ALKIŞ / KARGIŞ VE ADİLCEVAZ ÖRNEĞİ

Veysi SEVİNÇLİ*

Öz

Türk kültürü ve Türk Halk Edebiyatında önemli bir yere sahip olan alkış ve kargışlar, edebî bir tür olarak yıllarca insan toplulukları arasında “mutluluk ve mutsuzluğun dışı vurumu olarak” yerini almıştır. Bazı insanlar, fitratı gereği alkışa muhatap olunca sevinip, mutlu olurken; bazıları da bu güzel sözlerden mahrum olmalarından hatta kargışa muhatap olmalarından dolayı üzülmüştür. Alkış ve kargışlar, sosyal toplumlarda genellikle maddî açıdan fakir ve fizikî yönden de zayıf insanların başvurduğu bir yöntemdir.

Konularını insan hayatı, kişilerin değer yargısı ve toplumun maddî ve manevî kültürünü içinde barındırdığı özlü sözlerden alan alkış ve kargışlar, zaman ve zemine göre değişik şekiller almış, yeni tarzlara bürünmüştür. Hikâye, destan, şiir, türkü ve ağıt gibi edebî türlerin, alkış ve kargışlarla dolu olması, bunların zaman zaman toplumun bir savunma ve zaman zaman da mutluluğu ifade etme aracı olduğunu göstermiştir.

Nesilden nesile kuşaktan kuşağa aktarılan bu özlü sözler, dilde kaybolmuş veya kaybolmaya yüz tutmuş kelimeleri tespit etme ve diriltmede önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede Türkiye coğrafyası ve Türk toplumunun küçük bir parçası da olsa bu amaca katkı sağlamak açısından Adilcevaz alkış ve kargışlarının çeşitlilik ve orijinallik bakımından Türk dilinde Türk kültüründe kayda değer bir yeri vardır.

Anahtar kelimeler: Türk, Kültür, Alkış, Kargış, Adilcevaz.

ACCLAMATION / IMPRECATION AND ADILCEVAZ EXAMPLE IN TURKISH CULTURE

Abstract

With the important role in Turkish culture and Turkish folk literature, acclamations and imprecations have been regarded as a literary genre between human communities for expressing of happiness and unhappiness year on year. While some people rejoiced and became happy in the event of acclamation; some sorrowed because of even imprecation and lack of lovely statements. Acclamations and imprecations are a

---

* Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

method that financially poor and physically weak person refer generally in social communities.

Subjects of acclamations and imprecations contain human life, standard of judgment of people and wise sayings in moral culture and have taken different form according to time and place and new styles. Because story, saga, poem, folk music and dirge contain so many acclamations and imprecations, it is seen that acclamations and imprecations have been an instrument of defense and happiness time to time.

These wise sayings inherited from generation to generation have a big importance thanks to identifying extinct or almost extinct the words and reviving them also. In this perspective, acclamation and imprecation of Adilcevaz, especially for this aim even a small part of Turkish geography and Turkish community have a significant role in respect to variety and originality in Turkish language and culture.

Key Words: Turkish, Culture, Acclamation, Imprecation, Adilcevaz.

GİRİŞ

Dünyada en çok konuşulan diller arasında, bütün lehçeleri ile birlikte beşinci¹ sırada yer alan Türk dili, duygu ve düşünceleri daha etkili bir şekilde ifade etmeye yarayan *kelime gruplarını* oluşturmada elverişli bir yapıya sahiptir. Sayıları yaklaşık olarak yirmi dört olan bu grupların içerisinde önemli yere sahip olanlardan biri de *tekrar gruplarıdır*. Bunlar, *aynen* (koşa koşa, azar azar, bangır bangır), *eş/yakın anlamlı* (güç bela, ev bark), *eklemeli* (kapı mapı, tencere mencere, televizyon melevizyon), *pekiştirmeli* (simsiyah, kapkara, sapasağlam) ve *zıt anlamlı* (sağlı sollu, acı tatlı, inişli çıkışlı) tekrarlar olarak sınıflandırılır.² Alkış ve kargışları da *zıt anlamlı* tekrar grupları arasında değerlendirmek mümkündür. Yeni ev almış bir kişiye “*güle güle otur*”, çocuk sahibi olmuş bir anne-babaya “*Allah analı babalı büyütsün*”, yola çıkacak bir yolcuya “*işin gücün rast gele/gelsin*“ demekten daha güzel söz ne olabilir? Veyahut bir annenin altını kirletmiş/pislemiş çocuğuna “*altın üstün teneşirde yıkana/yıkansın*, bir hanımın öfke anında kocasına “*sürüm sürüm sürünesin*”, yiyeceği ya da malı elinden alınmış bir kimsenin, sebep olan kişiye “*ağzından burnundan gelsin*” sözünden daha kötüsü ne olabilir? İfade edilen örneklerde, *sürüm sürüm, güle güle* (aynen), *alt-üst, analı-babalı* (zıt anlamlı), *iş-güç, ağız-*

¹Şükrü Halûk Akalın, “Türk Dili: Dünya Dili”,
<http://tdk.gov.tr/images/stories/eskidosyalar/turkdilidunyadili.pdf>. 30.04.2015

²Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Akademik Kitaplar, 3. Baskı, İstanbul. 2011, s. 44-50.

burun (yakın anlamlı) tekrar gruplarıdır. Alkış ve kargışlar da bu gruplar paralelinde *zıt anlamlı* kelime grupları olarak karşımıza çıkar.

Eski Türkçede *alka-* (övmek, methetmek)³; *karga-* (beddua etmek)⁴ fiillerinden türetilen alkış ve kargışlar, insanoğlunun toplum hâlinde yaşamaya başladığı günden itibaren sözlü anlatımın bir türü olarak varlığını daima sürdürmüştür. Geniş coğrafya parçalarında benzer ya da ortak (*Allah senden razı olsun, Allah yardımcın olsun; Allah belanı versin gibi*) alkış ve kargışlarının görülmesiyle birlikte; kasaba ve köy gibi dar bölgelere özgü (*adın bata / batsın; ağu içesin, aourın puc ola*⁵; *el öpenlerin çok olsun, anan acını görmüye*⁶ gibi) olanlarına rastlanılabilir. Nesilden nesile, kuşaktan kuşağa değişmeden veya kısmen değişerek gelen bu özlü sözlerde kaybolmuş ya da kaybolmaya yüz tutmuş sözcüklere [*emçeğ(meme)imin biri kan biri irin (cerahat) ola; çign(omuz)inde mezara gidim*] rastlamak mümkündür. Bu da gösteriyor ki toplumun birçok değerini içinde barındıran bu gruplar, dilin geleceği açısından son derece önemlidir.

Farklı ruhî ve fizikî yaratılışlarından dolayı olaylar karşısında değişik tepkiler gösteren insanlar, kendilerinin vermedikleri ya da veremedikleri niceliği ve niteliği kişiden kişiye, olaydan olaya değişim gösteren ödül ve cezayı -bir nevi- Allah'a havale eder, Allah'tan isterler. Bu özellikleri sebebiyle alkış ve kargışlar, insanlığın var olduğu günden bugüne dek varlıklarını daima sürdürmüş ve sürdürmeye de devam etmektedirler. Bunlar, konularını insan hayatı, kişilerin değer yargıları, toplumun maddî ve manevî kültürünü içinde barındıran özlü sözlerden alır. Bundan dolayıdır ki çıkış noktalarını, kaynaklarını bulmak hiç de kolay değil; hatta imkânsızdır. L. Sami Akalın, *Türk Dilek Sözlerinde Alkış ve Kargışlar* adlı kitabının ön sözünde, “*Türk folklorunun, toplumumuzun geçirmiş olduğu evrim çağlarından her birinden bir iz taşımakta*”⁷ olduğunu belirtmektedir. Bu teoriden de anlaşıldığı üzere bunların temellerinin çok daha eskilere dayandığı varsayımını çıkarmak güç değildir. Alkış ve kargışlar, kullanılış itibarıyla zaman, zemin ve olaylara göre değişiklik göstermiş, çeşitli tarzlara bürünmüşlerdir. Tarihin derinliklerinden süzülüp günümüze geldiklerinden toplum tarafından kabul gören etkili ve çarpıcı olanları varlıklarını sürdürmeye devam etmiş, bu güce sahip olamayan, halk tarafından kabul görmeyenleri ise zamanla -tıpkı canlı bir varlık olan diller

³ A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri* (Çeviren Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları: 532, s. 260

⁴ Muharrem Ergin; *Dede Korkut Kitabı II*, İndeks-Gramer, Türk Dil Kurumu Yayınları: 219, Ankara 1997, s.171

⁵ Muhammet Kemaloğlu, *Terekeme-Karapapak Türklerinde Dualar (Alkışlar ve Beddualar Kargışlar)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar 2011, Sayı 26, s.10.

⁶ Jale Öztürk, *Antakya Ağzında Alkışlar*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 2013, s.14-15.

⁷ L. Sami Akalın, *Türk Dilek Sözlerinden Alkış Kargışlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, ön söz.

gibi- yok olup gitmiş; yerlerini yenilere bırakmışlardır. Bu değişim -gelişerek önemli bir merhale kat etmiş olan değişim- gelecekte de bu şekilde devam edeceği benzenmektedir.

Alkış ve kargışlar, aynı zamanda insanların öfke, çaresizlik, nefret, kin, düşmanlık ya da sevinç, neşe, mutluluk ve korumacılığının dışavurumu; bir nevi deşarjı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu söylemlerin kelimeleri, bu kelimelerin kullanılış ve söyleniş şekilleri değişse de “öz”leri (*Şağlığ-ile şağınçın devletün Hağ artursun / Ol ögdüğüm yüce Tañrı dost olubanı meded irsün*)⁸ değişmemiştir. Bunlar, çoğu zaman ani bir tepki olduğundan planlı-programlı olarak ortaya çıkmazlar (*Allah belanı versin, ellerin kırılısın, sağ olasıñ vb.*), kurallar gözetilerek söylenmezler. Yapılarında bir “aleladelik” söz konusu olduğundan kuruluşlarında Türkçenin bütün dil kurallarını aramak doğru değildir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, insanların o anki psikoloji ve içinde buldukları durumları yansıtan ve bu durumlara göre başvurdukları bir yol, bir yöntemdir. Aynı olay karşısında farklı insanların değişik tepkiler göstermesi onların farklı mizaca sahip olmalarındandır. İnsanların kelime dağarcıklarının geniş olması, bu söylemlerin hem sayısını hem niteliğini hem de şeklini değiştirmektedir. Bunların en önemli özelliklerinden biri anlam yönünden özlü olmalarıdır. Bu özellikleri sebebiyledir ki, insan belleğinde kolayca yer edinip uzun süre kalıcı olurlar.

Kargışları anlam yönüyle incelediğimizde karşımıza belli başlı iki durum ortaya çıkmaktadır. Birincisi, kişinin içtenlikle söylediği, içten gelerek yaptıklarıdır. Bunlar, insanların içine düştükleri çıkmazdan kurtulamayıp, zorluklara karşı kendi güçleriyle mücadele edemedikleri, güçlerinin tükendiği anlarda sarf ettikleri sözlerdir. [*Allah'ından bulasan* (Benim sana gücüm yetmez intikamımı Allah alsın), *Ahım san(sana) ğalmıya* (bana yaptığın kötülüklerinin karşılığını bulasın). Halk nazarında bu tür kargışlar çok tehlikelidir. Bunlar, genellikle güçsüz, kimsesiz, yetim, dul kadın, mazlum ve çaresiz insanların güçleri tükendiğinde son çare olarak başvurdukları bir yol, bir harekettir. Bunların çok tehlikeli olduğuna ve Allah katında mutlak kabul göreceğine inanılır. “*Mazlumun ahı indirir şahı*” veciz sözü böyle durumlar için söylenmiş olsa gerek. Babaların yapacağı kargışlar da bu türdendir. Babaların mizacı gereği genellikle kargış etmeyeceği, ederse de -ki bu çaresizliğin son noktasıdır-yürekten edeceği, bunun da mutlak surette kabul göreceği inancı vardır. İkincisi ise “olsun diye; sanki âdet yerini bulsun diye yürekten, içten söylenmeyen”, çoğu zaman annelerin yaramaz, haşarı çocuklarına karşı ettiği bed-du‘âlar, döktüğü kargışlardır [*Babaların(çocukların) da san (sana) ede, emegim san*

⁸ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I*, Giriş-metin-Faksimile, Türk Dil Kurumu Yayınları: 169, Ankara 1997 s.94

heram ola]. Halk nezdinde bu kargışlar içten, yürekten söylenmemiş sayılır. Bunların önüne “anne sütünün geçeceği” ve Tanrı katında yürekten, içten söylenmediği için de kabul edilme ihtimalinin olmayacağı düşüncesi hâkimdir. Buna karşılık, annelerin içten, yürekten yapacağı kargışlardan sakınmak gerektiği de hiçbir surette akıldan çıkarılmaz (*ellerin teneşirde yıhana*); çünkü bunların Allah katında mutlak kabul göreceği inancı vardır.

Bir diğer yönüyle alkış ve kargışlar, sözlü Türk halk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Alkış, bir bakıma iyi dilekler bildiren; kargış ise kötülük temenni eden sözler olarak tanımlanır. Bu özelliklerinden dolayı halk arasında sevinç, mutluluk, neşe ya da zor, güç, çaresizlik gibi durumlar karşısında yaygın bir şekilde kullanılırlar. Bu kavramlar, tasavvuf ehli insanlar arasında pek kullanılmaz. Halk arasında onlar, kendilerine dünya nimetleri için dua etmezler düşüncesinin yanında, tekâmül etmiş vicdanlardan dolayı başkasına beddua da etmezler düşüncesi hâkimdir. Onlar, böyle durumlarda “Allaha bıraktık”, “Allah haklasın” veya “Allah bildiği gibi yapsın” derler.⁹ “*Alkış ve kargış kelimeleri, Türkiye ve Orta Asya coğrafyasında algış (Kazak Türkçesinde), alkıtmak (Çağatay ve Oğuz Türkçesinde), gargış (Azeri Türkçesinde), kargı (Çağatay Türkçesinde) gibi çeşitli söylem farklılıklarına sahiptirler.*”¹⁰

Türk toplumunda, farklı bölge ve farklı coğrafyada da olsa dua ve beddua, genellikle *ellerin yukarı doğru açılması, vücudun hafifçe öne doğru eğilmesi* suretiyle yapılır. Bunlara *çocuk doğarken, doğduktan sonra, kırkı çıkınca, saçı ilk defa kesilince, dişi çıkınca, yürümeye başlayınca*; bunun dışında *işe başlarken, işi bitirince, yemeğe başlarken, yemeği bitirince; yola çıkarken, yol süresince* gibi, yaşamın her alanında başvurulur. Dualar (abdest duası, yemek duası, sofraya duası, yağmur duası, taziyelerde okunan dualar, sakal duası vb.) da büyük oranda aynı olup Yaradan’a, Allah’a karşı yapılır; O’ndan yardım dilenir. Önemli gün ve aylarda ziyaretgâhlarda dua okunurken, söze genellikle “ziyaret edilen merhum/merhumenin ismi zikredilerek o ismin yüzü suyu hürmetine” şeklindeki söze başlanır. Ölmüş kişiler kim olursa olsun onlardan yardım istenmez. Ziyaret edilen peygamber ve büyük zat olduğuna inanılan kişilerin hatırına duaların kabul edilmesi için Allah’tan yardım istenir.

Alkışlar, *yüzün ağ ola/olsun, ciğer ateşi görmeyesin, Allah sana ambarın dibini göstermesin*; kargışlar ise, *ciğer ateşi göresin, ocağın bata/batsın, başına taş yağa/yağsın, ocağına incir ekile/ekilsin, sesin salları altında gele/gelsin, ekmek atlı sen yayan ol/olasın* gibi genellikle mecazlı söyleyişlerle ortaya çıkar. Bunları belli bir sebebe bağlamak ne kadar doğrudur bilinmez ama insanlar,

⁹ Yaşar Kalafat-Beyatlı Necdet Yaşar; *Türk Kültürlü Halklarda Alkışlar- Kargışlar*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s.11.

¹⁰ M. Öcal Oğuz- Meltem Ağır- C. Şeyda Çakır, *Alkışlar, Kargışlar Nimmiler*, Ankara 2007, s. 11.

mağdur edildikleri, haksızlığa uğradıkları durumlarda dahi sarf ettikleri, kullandıkları bu kelimeleri doğrudan söyleme yerine, duygularını imalı bir şekilde ifade etme yolunu tercih etmektedirler.

Dede Korkut Hikâyeleri başta olmak üzere destan, şiir, türkü, ağıt gibi edebî türler, alkış ve kargışlarla doludur. Divan şiirinde de bu tür örneklerle rastlamak mümkündür. Bunların birkaçından örnek verecek olursak,

Dede Korkut Hikâyeleri'nden Boğaç Han Hikâyesinde,

“*Ğara ölüm geldüğünde kiçit virsün. Sağlıĝ-ile şaĝınçın devletün Hağ artursun. Ol öğdügüm yüce Tañrı dost olubanı medem irsün. Yöm vireyin hanum: Yirlü ğara tağların yıķılmasun. Kөлgelüçe ğaba ağacuñ kesilmesün, kamın ağan görklü şuyuñ ğurımasun, ğanatların uçları ğırılmasun, Çapar-iken ağ boz atun büdrimesün, Çalışanda ğara Polat kılıcuñ gedilmesün, dürtişür-iken ala gönderün ufanmasun, ağ pürçekli anañ yeri bihişt olsun. Ak sağallu babañ yeri uçmağ olsun. Hağ yanduran çırağın yana ğursun. Ķadir Tañrı seni nâmerde muhtaç eylesin.*”¹¹ şeklinde ifadelere yer verilir.

Aşığıya aldığımız şiir örneklerinde de *alkış ve kargışlar* dikkati çekmektedir.

Şiirlerde alkış (dua):

“*Bed-duâlar çevirir meltemi sam yellerine;
Bizi mevlâ korusun böyle şikâyetlerden.*”¹²

Faruk Nafiz ÇAMLİBEL

*Mevla senden razı olsun
Sen bahçede gonca gülsün
Kabrin içi nurla dolsun
Ömür bir gün uçar gider.*¹³
Âşık Ferâhî

¹¹ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Giriş-Metin-İndeks, Ankara. 1997, s. 95.

¹² Faruk Nafiz Çamlıbel, *Zindan Duvarları*, Tan Gazetesi Matbaası, İstanbul 1967, s.48.

¹³ Halil Atılğan, *Âşık Ferahî, Hayatı, Şiirleri, Eserleri*, Adana 1984, s.43.

*Kibir, gurur şeytan kârı
Bil, daima namus ârı
Bilir isen çekmen dârı
O cennete mâl olasin¹⁴*
Âşık Kul Mahmut

Şiirlerde kargış (beddua):
Beni bed-baht ettin, bed-baht olasin sen!
Eller sultan ola, bî-taht kalasin sen!¹⁵
Ömer DEMİRBAĞ

*Bayram gelse al yeşilin geymesin
Sağır olsun, kulağı ses duymasın
Helâl lokma yeyip karnı doymasın
Ekmeğine zehir süt ver Yarabbi¹⁶*
Âşık Feymânî

*Dilerim Tanrı'dan ki, sana açık kucaklar
Bir daha kapanmadan kara toprakla dolsun,
Kan tükürsün adını candan anan dudaklar
Sana benim gözümler bakan gözler kör olsun.¹⁷*
Faruk Nafiz ÇAMLİBEL

*"Hücum-ı nâle-i şeb-gîrden zâlim haberdâr ol
Beni bimâr-ı hicrân eyledin sen dahi bîmâr ol"¹⁸*
Nedim

*"Nice bir müptelâ-yı aşka hicrânı belâ olsun
İlâhî kendü gibi bî-vefâya müptelâ olsun."¹⁹*
Bâkî

¹⁴ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1978, s.142.

¹⁵ Bizzat şairin kendisinden alınmıştır.

¹⁶ Erman Artun, <http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/sem3/artun.php> 23.03.2012.

¹⁷ Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, s. 74.

¹⁸ Muhsin Macit (Hazırlayan), *Nedim Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s.315.

¹⁹ Sabahattin Küçük, *Bâkî Divânı* (Tenkitli Basım), TDK Yayınları, Ankara 1994, s.317.

“Bedduâ etmezem amma ki Hudâ’dan dilerim
Bir senin gibi cefakâra hevâdâr olasin.”²⁰

Mihri Hatun

Bu tür örneklerin sayısını artırmak mümkündür.

Bu makalenin ana bölümlerinden birini teşkil eden Adilcevaz ağzındaki “*du‘â*” ve “*bed-du‘â*” kelimeleri, bilinen yaygın telaffuzlarının yanında “*duva* (<*du‘â*)” ve “*bediva* (<*bed-du‘â*)” şeklinde bir kullanışa sahiptirler. Türkçe kökenli *alkış* ve *kargış* kelimelerinin yerine, Arapça kökenli *du‘â*, Farsça-Arapça birleşği olan *bed-du‘â* kelimesinin tercih edilmesi, ilçede dinî terminolojinin yaygın olmasına bağlanabilir. Her ne kadar bu ibareler (*du‘â*, *bed-du‘â*) ağızlarda sıkça kullanılsa da bunların Türkçe karşılıkları olan ve zaman içerisinde kaybolma noktasına gelen “*alkış* ve *kargış*” kelimelerinden kurulu *kargış dökmek*, *kargış etmek* gibi birleşik yapılarına, yapmış olduğumuz derlemelerde orta yaşlı ve özellikle de yaşlı kadınların konuşmalarında rastlamaktayız²¹. Bu kullanımlarda *kargış*ların oranının, *alkış*lara göre -ileride de görüleceği gibi- fazlalığı göze çarpmaktadır.

Kargış dökme (*beddua etme*) yukarıda ifade edildiği gibi üç nedene bağlanabilir Birincisi kadınlar, bilhassa orta yaş ve üzeri kadınlar arasında kullanılmasını sosyolojik ve psikolojik birçok nedene bağlamak mümkündür. Öncelikle kadınlar, erkeklere göre fiziksel yönden daha zayıf olduklarından, karşılaştıkları problemleri fizikî bir güçle halledemeyince, bağırıp çağırarak hınç almaya çalışırlar. Hasımlarını -âdeta- Allah’a havale ederler. Bu durum, daha sonra yerini sözlü ifade olarak *kargış dökme*ye bırakır. İkincisi; kadınlar, erkeklere göre daha duygusal bir yapıya sahip olduklarından istenmeyen olaylardan çabuk etkilenir, çaresizliklerine bu yolla teselli bulmaya çalışırlar. Üçüncü olarak da yaşlı ve orta yaşlı kadınlar arasında okuma yazma oranının düşük olması düşünülebilir. Erkeklere gelince, onlar, böyle durumlarda genellikle fizikî güçlerini kullanabildikleri için, *kargış dökme* ihtiyacını fazla hissetmezler. Ayrıca onlar genelde kadınlar kadar duygusal bir tavır da takınmazlar.

Kargış dökme / *kargış etme*, çocuklar arasında yok denecek kadar azdır. Bu yola başvuranlar da ya anne-baba; ya da yakın çevrelerinden

²⁰http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/necati_yonga_cumhuriyet_donemi_beddua_siiri.pdf 24. 04. 2012.

²¹ İrfan ÖZTÜRK, *Adilcevaz Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük)*, YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 2001.

etkilenmişlerdir. Çocuklar, yaşları gereği, çoğu zaman sarf ettikleri kelimelerin hangi anlama geldiklerini bilemezler. Kendi büyükleri çaresizliklerinde nasıl bir tutum sergilemişlerse küçükler de aynı şekilde onları taklit etme yoluna giderler.

Kargış olarak nitelendirdiğimiz “ah almak” “ah etmek” gibi kelime gruplarını hatta ah ile başlayan söz öbeklerini Adilcevaz yöresinde yaygın şekilde görmekteyiz. Hatta birçok bölgede de kullanıldığını bildiğimiz “Mazlumun âhi indirir şahı”, “Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste” gibi veciz sözlere ilave olarak “Mazlumun âhını alan toğ yemez” tabiri Adilcevaz ağzında sıkça kullanılan sözlerdendir.

Adilcevaz ağzında alkış ve kargış kelimeleriyle kurulan tabirlerin sayılarına bakıldığında; kargışların, alkışlara oranla daha fazla olduğunu görmekteyiz. Bu durum, aslında bize bir bakıma toplumun içyapısını, sıkıntılarını, çaresizliklerini ve çıkmazlarını gösterir. Beklediği rahatı ve huzuru bir türlü yakalayamamış olan insanlar, bunların kaynağı, sebebi olarak gördükleri kişi ya da unsurlara beddua etmek suretiyle karşılık verdiklerini düşünürler.

Ele aldığımız Adilcevaz alkış ve kargışları, her ne kadar sadece Adilcevaz yöresine aitmiş gibi görünse de bunların, başta Bitlis olmak üzere, çevre il ve ilçelerin; hatta ülkemizin diğer bölgelerindeki alkış ve kargışlarla da benzerlik göstermesi kaçınılmazdır. Göze çarpan farklılıklar -az da olsa- yeni bir halka oluşturacak boyutta değildir.

İnsanların ilişki kurduğu topluluklar, paylaştıkları değerler arttıkça alkış ve kargışların sayısı ve hedefi de artmaktadır. Büyük şehirlerde yaşayan insanlar, her gün yüzlerce insanla karşılaşır ve onlarla iletişim kurma yoluna giderler. Bununla birlikte insanları görmek, onları tanımak anlamına gelmediği için onlara karşı alkış etme ya da kargış dökmenin fazlalığı beklenemez. Buna karşın küçük köy, kasaba ve şehirlerde yaşayan insanlar, bırakınız birbirini şahsen tanımayı, birbirlerinin ailelerini; hatta soy ağaçlarını dahi bilebilirler. Böyle durumlarda alkış ve kargış sayısının artması kaçınılmaz olur.

Çalışmamızda alkış ve kargışlar incelenirken, söyleniş şekillerine itina gösterilmiş; bunların Adilcevaz ağzında söylenişini yansıtmak için, transkripsiyon alfabesinin bazıları (Ğ, Ğ, K, D, ğ, k, ğ, d) kullanılmıştır.²² Bu seslerle okunmayan alkış ve kargışların dinleyenler üzerinde istenilen etkiyi bırakması mümkün değildir. Kelimelerdeki ses değişimleri, ayrı bir inceleme konusu olacağından bu konuya değinilmemiştir.

²² Hatiboğlu; *Letâiyîfnâme*, (Hazırlayan: Veysi Sevinçli), Töre Yayın Grubu, İstanbul 2007, s.12.

Alkış ve kargışlar daha çok kadınlar arasında görülse de toplumun genelinde zaman zaman bu yola başvurulduğu görülür. Kargışları, kocaya, kıza, oğula, komşuya, kişinin kendisine, kayın babaya, kaynanaya ve hedefi tam olarak belli olmayan kişi ya da nesnelere karşı yapılanlar olarak sınıflandırmak mümkündür. Tabii ki yaptığımız bu sınıflandırmaların göreceli olduğu ve bizlerin de zaman zaman bu muhatapların kimler olabileceği hususunda ikilem içerisine düşebileceğimiz de unutulmamalıdır.

ADİLCEVAZ TARİHÇESİ

Adilceviz, tarihî olarak M.Ö. 6000- M.Ö. 2500 yıllarını içine alan Kalkolitik (taş-bakır devri) dönemine kadar uzanır. Bu dönemden sonra Adilceviz’da görülen ilk tarihî kavim, Kafkaslardan gelip Anadolu’ya yerleşen Hurrilerdir. M.Ö. XIII. yüzyılda Uruatri-Nairi konfederasyonları dönemi görülür. Bu dönem sonunda Van Gölü çevresinde kurulan Urartu devleti (M.Ö. 831), bölgeyi Asurlardan kurtarır. Bölge, Urartulardan sonra Kafkasya’dan gelen İskit Türkleri, Medler ve Perslerin hâkimiyetine girmiştir. Büyük İskender, Perslerin hâkimiyetine son verdikten sonra Adilceviz, bir süre de Roma İmparatorluğunun egemenliği altında yaşamış ve Roma İmparatorluğu ile Kafkasya’da kurulan Part İmparatorluğunun mücadelesine (M.Ö. 64 -M.Ö. 33) sahne olan yörede, egemenlik M.Ö. 33 yılında tamamen Roma İmparatorluğunun hâkimiyetine geçmiştir. Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesiyle birlikte Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu, Adilceviz’a tamamen hâkim olmuştur (640). Sonraki dönemlerde hâkimiyet Bizans ile Müslüman Araplar arasında el değiştirmiş ve İslâm orduları ilk defa Hz. Ömer döneminde bölgeye ayak basmışlardır. Emeviler de geçici bir süre Ahlat ve Adilceviz’a hâkim olmuşlardır (675).

Müslüman Türklerin bölgeye ilgisi Büyük Selçuklular döneminde başlamış olup Adilceviz, Ahlat ve Malazgirt üçgeninde geçen 26 Ağustos 1071 Malazgirt meydan muharebesinden sonra bölge tamamen Türklerin eline geçmiştir. Büyük Selçuklu komutanlarından Emir Sökmen, bölgeyi Mervanoğullarından devraldıktan sonra 1077’de kurulan Anadolu Selçuklu Devletine bağlı olan Sökmenliler, Adilceviz, Ahlat ve Malazgirt civarında 1100 - 1207 yılları arasında hüküm sürmüşlerdir.

Adilceviz, bir süre Harzemşahlar, Anadolu Selçuklu Devleti, Moğollar, İlhanlı Devleti, Irak’ta kurulan Türkmen Devleti ve Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında da bulunmuştur. Osmanlıların I. Dünya savaşı yenilgisinden sonra Ermenilerin yardımını alan Ruslar, 23 Mayıs 1915’te Adilceviz’ı işgal etmişlerdir. Hem Rus işgali hem de Ermeni zulmünden kurtulmak isteyen halk, Diyarbakır, Mardin, Urfa, Maraş ve Antep’e göç etmişlerdir. Adilceviz, 1917 Bolşevik ihtilâlinde sonra Rusya ile imzalanan Brest-Litovsk anlaşmasından (3

Mart 1918) sonra Rus işgalinden resmen kurtulmuş olur²³. İlçeden göç eden yerli halkın geri dönüşü 1940'lı yıllara kadar devam etmiştir.

İnönü Ansiklopedisi Adilcevaz maddesine göre, ilçenin adı “Arcige”dir. Vakıflar Genel Müdürlüğü 893/1488-89 tarih ve 1989 numaralı vakfiyenin 80. ve 454. sayfalarında bu bölgeden “Zatu'l-Cevaz” (Cevizler Vadisi) isminde bir İslâm beldesi olarak bahsedilmektedir. 1315 tarihli Van Sâlnâmesi'nde baştanbaşa ceviz ağaçlarıyla dolu olup adeta bir ormanı andıran bu bölgeye geçmişte “Cevizler Vadisi” anlamına gelen “ Vadi'l Cevz” isminin verilmesinden bahsedilmektedir.²⁴

İl merkezine 88 km uzaklıkta olan ve 6 km kuzeyinde volkanik bir tepe üzerinde yer alan tarihî Kef Kalesinin İÖ 11. Yapıldığı bilinmektedir. Burada 2,5 m yüksekliğinde küpler ve kabartmalı taş bloklar bulunmuştur.²⁵

Adilcevaz, Van Gölü kuzey sahilinde, Süphan dağı eteğinde kurulmuş 812 kilometrekare yüzölçümüne sahip bir ilçedir. Deniz seviyesinden yüksekliği 1650 metre olup; 28 köy, 1 belde ve 8 mahalleye sahiptir. Doğuda Erciş, batıda Ahlat, kuzeyde ise Malazgirt ile Patnos'la komşudur. Güneyi ise tamamen Van Gölü ile çevrilidir.²⁶

²³ *Tarih ve Turizm Kenti Adilcevaz Bülten 2008*, Dost Basım Ltd. Şti., Adana 2008, s.6.

²⁴ Adilcevaz Belediyesi Kültür Hizmeti, a.g. e., s.6.

²⁵ AnaBritanica Genel Kültür Ansiklopedisi, *Adilcevaz*, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik AŞ., İstanbul 1993, s.98.; İrfan ÖZTÜRK, a.g.t., s.2-4.

²⁶ *Adilcevaz Belediyesi Kültür Hizmeti*, a.g. e., s.6.

KARGIŞLAR (BED-DU' ÂLAR):

a) Kadınların eşlerine karşı söyledikleri kargışlar (beddualar)

Koca şiddetine maruz kalmış kadınların güçsüzlükleri sebebiyle mücadele edemediği eşlerine karşı döktüğü (söylediği) *kargış*lardır (yaptıkları beddualardır). Bu söylemlerde çaresizlik, güçsüzlük ve kimsesizliğin izlerini bulmak mümkündür.

Ahımnan toğ yemiyesen
Ahım seni tuta
Ahım senden çıha
Ağ diyesen bugünü diyesen
Ağ diyesen günümi diyesen
Ağ diyesen meni diyesen
Ellerin felc ola
Ellerin tahtada gala
Ellerin tenesire çıha
İşin gücün ras gelmiye
Sürüm sürüm sürünesen
Toğ gün görmiyesen

b) Kadınların kendilerine yaptıkları kargışlar

Bu kargışlarda aynı zamanda alkış (dua) izlerini bulmak mümkündür. Çünkü genellikle oğula karşı söylenen bu kargışlarda senin çiğninde (omuzlarında) mezara gidim derken, aslında oğula senin ölümünü görmeyeyim, Allah senin acını bana göstermesin, sen beni mezara defnet, mezara göm anlamı çıkmaktadır.

Çiğninde mezara gidim²⁷
Allah canımı ala man bi daha/dahi bu günneri göstermiye

c) Kıza karşı yapılan kargışlar (beddualar)

Annelerin kızlarına karşı yaptıkları bu kargışlar çoğu zaman önem arz etmezler. Çoğunlukla öfke anında yapılan, dökülen kargışlardır. Nadir olarak yürekten, söz olsun diye söylenmeyenlerine de şahit olmak mümkündür.

²⁷ Bu kargış aynı zamanda alkış anlamına da gelir. Be öleyim sen beni omuzlarında mezara götür anlamında kendisine kargış; Ben ölünceye kadar ömrün uzun olsun anlamında da oğula alkış(dua)

Ah diyesen babam evi diyesen
 Gelinnigin yarım ğala
 Gelinnik görmiyese
 Gidesen baban evünü ariyasan
 Hınan tasda ğala
 Malamat olasan
 Sonsurat olasan
 Sıtar olmiyasan

d) Oğula karşı yapılan kargışlar

Oğul için söylenen, dökülen bu kargışlar, kız için söylenenlerden farksızdır. Nadiren de olsa toplumda görülen bazı hayırsız oğul evlatlarını bunun dışında tutmak gerekir. Bunlar için söylenen, dökülen kargışlar diğerlerinden çok daha farklı, çok daha yürektendir.

Gidişin ola dönüşün olmiya
 Ğara heberin gele
 Ğarali heberin gele
 Ğanni köynegin Ğarşima gele
 Ğolun Ğıçın Ğırıla
 Ğurda Ğuşa yem olasan
 İgit ölesen
 İgitler çigninde gidesen
 İtlere Ğurban olasan
 Makine altında Ğalasan
 Oğlun da san ede

e) Oğul ve kız ayırımı yapılmaksızın yapılan kargışlar (beddualar)

Yukarıda oğul ve kız için söylenen hükümler aynen burada da geçerlidir.

Ağ südüm san heram ola
 Ağun ola
 Ağzından burnundan fitil fitil gele
 Ağzından burnundan gele
 Allah, canın ala, acın bize göstere
 Altın üstün teneşirde yıhana
 Ayağan tıkan bata
 Balaların da san ede

Canın ğurdeşen töke
Çıhma çıha gözen
Dert tutasan
Dişlerin ğarnan dola
Emcegimin biri ğan biri irin ola
Emegim seni tuta
Evlat rezili olasan
Evlatların da san ede
Evlatlarınnan çekesen
Gözen çıhma çıha
Gözleren tite yene
Gözlerin avcuma gele
Gözlerin yumula
Gözlerin yumum
Gün görüp devran sürmiyesen
Gün görüp murad almiyasan
Ġara yerin ğarannığına gidesen
Ġarnan şiş gire
Ġulağlarıan şiş gire
Maraz töke yüzün
Murad almiyasan
Muradın gözünde ğala
Muradın yarım ğala murad görmiyesen
Hınan göge savrula
Hınan tasda ğala
Hınan yarım ğala
Poğun ağzından gele
Sesin salları altınnan gele
Sesin soluğun kesile
Son içtiğin bu ola
Son yediğin ola
Südüm seni tuta
Tağdada ğala şikilin
Tağdanda ğala
Tağdaya çıha yüzün
Tağdaya çıha ğıçın

Tite yine gözleren
 Toy görmiyesen
 Toy yüzi görmiyesen
 Toyun görmiyim
 Toyun yarida gala
 Toyunda ağlıyım
 Uşahlarınnan çekesen
 Üsdün başın tenesirde yıhana
 Üzün taħdada ğala
 Yaşın ilin bi ğat ola
 Zehirin zembereĝin ola
 Zehir zuĝĝumun ola
 Zıĝĝımın kökünü yiyesen
 Ziftin ola
 Zuĝĝum yiyesen
 Zuĝĝumun ola

f) Komşuya karşı yapılan kargışlar (beddualar)

Burada söylenen, dökülen kargışların büyük çoğunluğu komşu zulmüne uğramış kişilerin yüreğinden çıkanlardır. Burada fizikî olarak zayıf, kimsesiz insanların dillerinden dökülenlerdir.

Allah aħlın alıp, canın da ala beki
 Allah ğabul etmiye
 Even barħan vay-şivan düşe
 Ğarali bayramın ola
 Ğıran düşe içize
 Leçeĝim başan ola
 Malizi (malınızı) itder ye
 Ocaĝan vay-şivan düşe
 Ocaĝın bata
 Ocaĝız bata
 Pişik poħuna ğapın sıvana
 Toħ yemiyesiz
 Toħ yedigiz bayram ğünü ola
 Toħ yemiyesen
 Toħ yemiyesiz

Torpağ başan ola
Torpağ göyüm başan
Uvan dağıla
Vay başan gele
Yurdun beyurt ola
Yurdunda bayğuş öte

g) Kayın baba ve kaynanaya yapılan kargışlar (beddualar)

Söylenen, dökülen kargışların üslûbuna bakılacak olursa daha çok gelinlerin ağzından çıkan sözlere benzemektedir. Nadiren de olsa damatlar için düşünülebilir.

Ğağmiyasan beki
Gor ba gor olasan
İmansız geberesen
İşgatan ğala
işgatan verim
zehiriz zığgımız ola

h) Hedefi tam olarak belli olmayan kişi ya da kişilere yapılan kargışlar (beddualar)

Bu kargışların hedefinde herkes olabilir. Bu kargışlardan, bu beddualardan payını alabilir.

Adın addara ğala
Ağu içesin
Ağırın puc ola
Ağlan fikren ğara su yene
Allah, ağız vere dil vermiye
Allah, o belan vere
Allah, o canın ala
Allah, dert vere derman vermiye
Allah, diş vere dırnağ vermiye
Allah, herin buza yaza
Allah, imanın elinnen ala
Allah, meni göre seni ğaldıra
Allah, o ocağın söndüre
Allah, seni çırpa

Allah, zürriyet vermiye
Allahın ataşı başan töküle
Allahından bulasan
Anannan emdigin süd, burnunna fitil fitil gele
Anın ortasından vurulasan
Anından vurulasan
Araba altında ğalasan
Ardın ğılıç ögün deniz ola
Arısdah altında ğalasan
Arvadin ellere ğala
Arvadin leçeği başan ola
Arvat rezili olasan
Ataş başan töküle
Ayağan daş degene ğede başan daş dege
Baba tökesen
Baba tutasan
Başan ataş töküle
Başan daş düşe
Başın bağrın ye(yiye)
Başın baş aşağı ola kimsenin yüzüne bahamıyasan
Başın dururken ayağan daş değmiye
Bayramın ğarali gele
Belin ğırıla
Beyninden vurulasan
Boğazında ğala
Boğazından çıhmıya
Boran boğa seni
Boynun altan ğala
Boynun altında ğala
Boynun bostan arhi ola
Boyun bata
Boyun devrile
Burnundan fitil fitil gele
Büldüğün ğede çekesen
Canın ğurdeşen ola
Canın cabbar söke

Can sağlığı görmiyesen
Canınnan her görmiyesen
Cevüzden düşesen poğun ağzınnan gele
Ciger ataşi göresen
Cigerlerin ağzan gele
Cigerlerin çürüm çürüm çüriye
Cigerlerin paramparça ola
Çarmığa gerilesen
Çifde gurguşuna rasgelesen
Çoğ gazanasan çuvalın delik ola
Dallından vurulasan
Domuz gurguşunına rasgelesen
Dönmiyese beki
Ehmeg atdi ola sen yaya olasan
Ehmeğim seni tuta
Ehmeg seni vura
Elin ayağın tağdada ğala
Elin hına görmiye
Etegen oğlan südiği degmiye
Eten canan ğurt düşe
Etin dert töke
Etin göz göz ola
Etin itder ye
Evün kambağ ola
Evün barhın veran ola
Evün başan yıhıla
Evün yıhıla
Evünde bayğuşlar öte
Eyliklerim gözen dizen dura
Felc olasan
Gemiklerin ur ufağ ola
Gidişin ola dönüşün olmiya
Gövden yerde ayağların havada ğala
Gözen çıhma çıha
Göz ışığına hesred olasan
Gözünde ğala

Gün ehmegine möhdac olasan
 Gün görmiyesen
 Gün görüp murad almiyasan (sürmiyesen)
 Gün görüp murad etmiyesen
 Ğafil sancı tutasan
 Ğan ğusasan
 Ğan işiyesen
 Ğan sıçasan
 Ğana belenesen
 Ğan yiyesen irin tüküresen
 Ğanın ağzınnan burnundan gele
 Ğanın ğoltuğunnan deşile
 Ğanın içe aħa
 Ğanız içize aħa
 Ğapi ğapi dilenesen ehmek elen geçmiye
 Ğarasi ola başan
 Ğara su yene gözleren
 Ğarnan ğurğuşun dola
 Ğarnan şiş gire
 Ğarnın deşile
 Ğazandığın dari, ğoyduğın sebet ola
 Ğızıl ğurğuşuna rast gelesen
 Ğurdun ğuşun ğarğışı üsden ola
 Ğur' an seni çırpa
 Hay! büyümiyesen
 Hınan tasda ğala
 İçinden cıħmıya
 İçize ğıran düşe
 İki ğaşın arasından vurulasan
 İki dallın ortasından vurulasan
 İlan sanca seni
 İlan vura işıhlaran
 İnim inim inliyesen derman elen geçmiye
 İsıtma tutasan
 İssi yatasan savulħ ğaħasan
 İşli yatasan, işsiz ğaħasan

İt kimi uliyasan pişik kimi mavuldiyasan
Kel murad olasan
Kırtık kırtık olasan
Köti derde gelesen
Kur'an seni çarpa/çırpa
Malın san nesib olmiya
Menim gede başan daş düşe
Mumbarların ağzan dola
Muradın gözünde ğala
Namerde muhtaç olasan
Ocağın bata
Ocağız bata
Oğlunna gızınna çekesen
Ölenlerin eğbeti başıza ola
Ölümün evi yıhıla
Ölüm apara seni
Pişik kimi mavuldiyasan derman elen geçmiye
Rebbi nece verip ele ala
Sesin çekile
Soyun sopun kesile
Südüklüğün tutula
Sürüm sürüm sürünesen
Şikilin bata
Taħdada ğala ğafan
Taħdada ğala şikilin
Tendire düşesen
Teneşirde yıhanasan
Teneşire çıhasan
Teğarın altında ğalasan
Tite yine gözüze
Toħ yedigin bayram günü ola o da elin ğapısında ola
Verem olasan beki
Vurucun atdi(atlı)gele
Yağlı ğurğuşuna ras gelesen
Yataħta ğalasan it kimi üriyesen pişik kimi mavuldiyasan sesin
bacalardan çıha

Yeddi sene bi yanı üste yatasan
Yerinde yeller ese
Yığasan, deresen, yemiyesen
Yüzüz o yana, dabanız bu yana ola

ALKIŞLAR (DU' ÂLAR)

Ahırız her ola.
Ağbet başan ola.
Allah analı-babalı büyütsün.
Allah anan baban rehmet ede.
Allah bi yasdılda göcaltsın.
Allah bugünneri aratmasın.
Allah dert verip derman aratmiya.
Allah devlete zeval ziyan vermiye.
Allah evlat acısı göstermesin.
Allah gavuşdura.
Allah göynüne göre vere.
Allah gördüğünden ayırmiya.
Allah muradın vere.
Allah nâmerde muhtaç etmesin.
Allah ölmüşlerin görüne rehmet ede.
Allah san emeli saleh bi oğul vere.
Allah san heç dar gün göstermiye.
Allah san heç darlığ göstermiye.
Allah senden razi ola.
Allah seni gâdadan beladan goriya.
Allah göynüne göre vere.
Allah seni bağışliya.
Allah seni var ede.
Allah utandırmasın.
Allah verdigini garşına getire.
Allah yeddi ceddine rehmet ede.
Alnın ağ ola.
Anan acını görmiyе.
Az gazanasan çoğ yiyesen.
Avcun atasan torpağa altın gele.

Baban rehmet ola.
Bağdavar başan ola.
Bağdın ağ ola.
Başın dara düşmiye.
Beylere varasan.
Birin bin ola.
Cennet hatını olasan.
Çiğninde mezara gidim.
Darlıh nedir görmiyesen.
Dünya durduhça durasan.
Ecep olasan.
Elin atasan torpağa altın gele .
Ellerin dert görmiye.
El öpenlerin çoğ olsun.
Evlad acısı görmiyesen.
Evün barhın şen ola.
Ğada bela görmiyesen.
Ğada bela görmiyesen.
Ğadan belen alım.
Ğadan belen man gele.
Ğurdun ğuşun duvası san ola.
Ğur‘an yoldaşın ola.
İki dünyanın mamur ola.
İşin gücün ras gele.
Naçarlıh nedir görmiyesen.
Oğlun ğızın mürüvvetini görüp barını yiyesen.
Ölem hesdeligin görmiyem.
Ölmüşleren rehmed ola.
Rebbi esirgeye seni.
Südüm san helal ola.
Üzün ağ ola.
Tekerin daşa değmiye.
Tutduğun altın, mekânın cennet ola.
Tuttuğun altın ola.
Yeddi oğulnan bi surfaya oturasan.

SONUÇ

Bu çalışmada alkış ve kargış konusunda genel bir bilgi verildikten sonra Adilcevaz İlçe Merkezinde yapılan derlemeler sonucunda elde edilen alkış ve kargışlara yer verilmiştir. Çalışma yapılırken ağız özelliklerinin tam manasıyla yansıtılmasının sağlanması amacıyla zaman zaman transkripsiyon harflerine başvurulmuştur. Alkış ve kargışlarda, toplum inancının önemli bir parçasını teşkil eden Allah, Kur'an-ı Kerim ve peygamber gibi söylemlerinin ön planda yer alması, yöre halkının inanç yapısı hakkında önemli ipuçları vermektedir. Alkışlarda, i huzur ve mutluluğun; kargışlarda ise öfke, kırgınlık ve çaresizliğin yansımalarını bulmak mümkündür. Ayrıca kargışların, alkışlara oranla sayıca fazla olması da toplumun sosyolojik ve psikolojik yansımalarında önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Yöre ağzına yabancı olan kişilerin bu alkış ve kargışları daha rahat anlaması için bunlarda kullanılan sözcüklerin anlamları sonda yer alan küçük bir sözlükte verilmiştir.

SÖZLÜK

Ahır	: Akıbet, son
Ağbet	: Akıbet, son, sonuç
ağu	: Zehir
apar-	: Götürmek
aristağ	: Toprak evlerde tavan kısmına döşenen ağaç parçaları
arvat	: Eş, kadın, avrat
baba	: Ur, tümör
bağdavar	: Bahtiyar, mutlu, mesut
bala	: Çocuk
bar	: Meyve
barğ	: (mec.)Ev
bayğuş	: Bir kuş, Uğursuzluk getirdiğine inanılan bir kuş.
beki	: Belki
belen-	: Bulanmak, bulaşmak, örtülmek
beyurt ol-	: Yurtsuz kalmak
bi	: Bir sayısı
boran	: Boran, fırtınalı tipili yağmur
büyi-	: Büyümek
Cabbar	: Allah'ın bir sıfatı
cedd	: Dede, büyük baba
çılma	: Gözde çıkan bir çıban
çigin	: Omuz
daban	: Taban, ayak tabanı
dallı	: İnsanlarda iki kürek kemiğinin birleştiği yer
dari	: Mısır
der-	: Dermek, toplamak
dırnağ	: Tırnak
ecep	: Acayip
eğbet	: Akıbet
ehmek	: Ekmek
ele	: Öyle
ğabul	: Kabul
ğan	: Kan

ğapi	: Kapı
ğara su	: Körlüğe sebep olan bir göz hastalığı
ğara yer	: Mezar
ğarali bayram	: Ölüm sonrası yapılan ilk bayram
ğarali haber	: Ölüm haberi
ğargış	: Beddua
ğede	: Kadar
ğada	: Kaza
ğıran	: Öldürücü ve bulaşıcı bir hastalık
ğız	: Kız
ğızıl gurguşun	: Rus kurşunu, Rus mermisi
ğor	: Mezar
ğor ba ğor ol-	: Çok derine gömülmek
ğori-	: Korumak
ğöyün	: Gönül
ğurdeşen	: Ciltte çeşitli sebeplerle oluşan kaşıntılı döküntüler
ğurguşun	: Kurşun
ğatın	: Hanım
ğeber	: Haber
heç	: Hiç
ğer	: Hayır işleri
heram	: Haram
hesred	: Hasret
ğına	: Kına
ğit	: Yiğit
ilan	: Yılan
irin	: Cerahat
ışğat	: Ölenler için verilen sadaka
ısıtma	: Sıtma hastalığı
issi	: (mec.) Canlı. Sağ
ışış	: (mec.) göz
ğambağ	: Yıkık, viran olmuş
kel	: Olgunlaşmamış meyve. (mec. Genç, delikanlı)
kırtık	: Küçük parça

köynek	: Gömlek
köti derd	: Tedavisi olmayan hastalık
leçek	: Baş örtüsü
malamat ol- man	: Kınanacak duruma gelmek, rezil olmak
mavulda-	: Miyavlamak
möhdac	: Muhtaç
mumbar	: Büyük ve küçükbaş hayvanların kalın bağırsağı
mürüvvet	: Çocukların doğumları, sünneti, evliliği, iyi bir göreve geçmelerinden duyulan mutluluk.
naçar	: Çaresiz
ög	: Ön, ön taraf
oğl	: Oğul
rehmed	: Rahmet, acıma
pişik	: Kedi
ras	: Rast, doğru
rebbi	: Rab, Allah
saleh	: Salih
san	: Sana
savuh	: (mecazen) Ölü, cansız
sıtar ol-	: Mesken tutup kalmak, yer edinmek
soy sop	: Bütün soy ve akrabalar
sonsurat	: Gülünç
surfa	: Sofra
südig	: Sidik
şikil	: Çehre, insan yüzü
taban	: Ayak tabanı
tas	: Tas
tendir	: Tandır
teneşir	: Ölü yıkanacak kerevet, salacak
tekar	: Teker, araba lastiği
tite	: Tedavisi mümkün olmayan bir göz hastalığı
tiқан	: Diken
toy	: Düğün

---

ur ufağ ol-	: Çok küçük parçalara ayrılmak
uşağ	: Çocuk
üz	: Yüz
vay-şivan	: Cenazede ağlamak, sesli bir şekilde ağlamak
veran	: Viran
ye	: Yemek eyleminin istek şekli (yiye)
yeddi	: Yedi
yen-	: İnnek
yüz	: Çehre
zeval	: Yok olma
zuğğum	: Zehirli bir ağaç
zürriyet	: Çocuk

KAYNAKÇA

- Adilceviz Belediyesi, *Kültür Hizmeti*, Dost Basım Ltd. Şti., Adana 2008.
- AKALIN, L. Sami, *Türk Dilek Sözlerinden Alkış Kargışlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- AKALIN, Şükrü Halûk, *Türk Dili: Dünya Dili*, <http://tdk.gov.tr/images/stories/eskidosyalar/turkdilidunyadili.pdf> . 30.04.2015
- AnaBritanica Genel Kültür Ansiklopedisi, *Adilceviz*, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik AŞ., İstanbul 1993.
- ARTUN, Erman, “*Günümüz Adana Âşıklık Geleneğinde Alkış-Kargış*” http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_3/artun.php 23.03.2012.
- ATALAY, Besim, *Divan ü Lügat-it Türk Tercümesi*, 2. basım, Cilt II, Ankara 2005.
- ATEŞ, Süleyman, *Açıklamalı Büyük Dua Mecmuası*, Ankara 1974.
- ATILGAN, Halil, *Âşık Ferahî, Hayatı, Şiirleri, Eserleri*, Adana 1984.
- BAYATLI, Necdet Yaşar, *Irak Türkmenlerinin Masallarında Motif ve Tip İncelemesi*, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı Yayınları, Ankara 2007.
- BORATAV, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1978.
- ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz, *Han Duvarları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.
- ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz, *Zindan Duvarları*, Tan Gazetesi Matbaası, İstanbul 1967.
- DOĞAN, Kaya, *Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Şiirinde Beddualar*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2001.
- ELÇİN, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1972.
- ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Giriş-Metin-İndeks, Ankara 1997.
- ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı II*, İndeks-Gramer, Türk Dil Kurumu Yayınları: 219. Ankara 1997.
- GABAİN, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri (Çeviren Mehmet Akalın)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 532, Ankara 2000.
- HATİBOĞLU, *Letâifnâme*, (Hazırlayan: Veysi Sevinçli), Töre yayın Grubu, İstanbul 2007.
- HELİMOĞLU, Yavuz Muhsine, “*Ortak (Anonim) Halk Edebiyatı, Hem Şiir, Hem Düz Yazı Şeklinde Söylenmiş Türler*” <https://www.anadolu.edu.tr.,s.147-149> 25.03.2012.
- HÜRMÜZLÜ, Habip, *Kerkük Türkçesi Sözlüğü*, Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.
- KALAFAT, Yaşar-BEYATLI, Necdet Yaşar, *Türk Kültürlü Halklarda Alkışlar-Kargışlar*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011.
- KEMALOĞLU, *Terekeme-Karapapak Türklerinde Dualar (Alkışlar ve Beddualar Kargışlar)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilgiler Dergisi, Bahar 2011, Sayı 26.
- KÜÇÜK, Sabahattin, *Bâkî Dîvânı (Tenkitli Basım)*, TDK Yayınları, Ankara 1994.

- MACİT, Muhsin (Hazırlayan), *Nedim Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Kültürüne Giriş II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- OĞUZ, M. Öcal-AĞIR, Meltem-ÇAKIR, C. Şeyda, *Alkışlar, Kargışlar Ninniler*, Ankara 2007.
- ÖZKAN, Mustafa-SEVİNÇLİ, Veysi, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Akademik Kitaplar, 3. Baskı, İstanbul 2011.
- ÖZTÜRK, İrfan, *Adilcevaz Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük)*, YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yıl 2001.
- ÖZTÜRK, Jale, *Antakya Ağzında Alkışlar*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 2013.
- TERZİOĞLU, Öykü, “Alkış ve Kargışların Sözlü Kültürdeki Yerleşik Kodlarının Aktarımını ve Yeniden Üretimini Kolaylaştıran Biçimsel Özellikleri” <http://www.millifolklor.com> , 23.03.2012.
- Türk Dil Kurumu, *İmlâ Kılavuzu*, Ankara 1996.
- Türk Dil Kurumu, *Derleme Sözlüğü*, Cilt I-XI, Ankara (1963-1982).
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1988.
- www.dunyamizitaniyalim.com/konusulanlar. 09.04.2012.
- YONGA, Necati, “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Beddua Şiirleri”, <http://turkoloji.cu.edu.tr/> 24.04.2012.

